

İLKÖĞRETİM DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARIN YENİ DAVRANIŞLAR KAZANMALARINDA TUTUMLARIN ÖĞRENİLMESİ VE ÖĞRETMENİN ROLÜ

Sabahattin DENİZ*

ÖZET

Tutumlar, bireyin çevresi ile etkileşim kurmasında ona yardımcı olan öğrenilmiş özelliklerdir. Bu özelliklerin kazanılması hem aile ortamında hem de okul ortamında gerçekleşmektedir. Bu nedenle okul çağındaki çocukların zamanlarının çoğunu okul ortamlarında geçirmekte oldukları bilinmektedir. Okulların öğretim programları kendi amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olarak farklılık göstermektedir. Bu farklılık okul çocuğunun öğrenilmiş tutumlar kazanmasında etkili olmaktadır. Öğretme-öğrenme sürecinin düzenleyicisi olan öğretmen ise çocuğun yeni tutumlar kazanmasında önemli bir model olmaktadır.

ABSTRACT

Behaviors are learnt characteristics which enable an individual to interact with his/her environment. These characteristics are gained through family and school. That is why it is known that children spend most of their time at schools curricula differ in the way that they try to meet their own educational aims. This difference is effective for school children to gain learnt behaviour. The teacher who is the organiser of the teaching learning process is an important model for a child to gain new behaviour.

Çocuğun kazandığı bilgilerin büyük çoğunluğu okul eğitiminin sonunda gerçekleşir. Şüphesiz büyük bir bölümü de okulun dışındaki çevreden gelen kaynaklardan elde edilmektedir. İlköğretim çocuğu ailesi ve yaşadığı çevre ile etkileşim içerisinde dir.Çocuğun bazı davranışları öğrenmesi kendiliğinden olabilmektedir. Bazı davranışları kazanabilmesi ise duyum, görme ve okuma yolu ile çevreden kazanılmaktadır. Bu evredeki çocukların öğrenmesinde tutumların önemini vurgulamak güç olabilir. Başlangıçta öğretmenin dışında olan ve okul katılımlarına yönelik olarak öğrencinin tutumları, onun çevresine yönelik katılımı ve kendi kendine öğrenmesine yönelik hareketi, onun öğrenmeyi nasıl sevebileceğine karar vermesindeki anlam bütünlüğünün oluşumunda etkili olmaktadır.¹

*Yrd. Doç. Dr. Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Gagne M. Robert ve Briggs J. Leslie. Principles of Instructional Design, America: Printed in the United States, 1974.

Tutum, bir bireye aittir ve onun bir nesneye ilişkin düşünce, duygu ve davranışlarına bir bütünlük, bir tutarlılık vermesidir.² Okulun çocuktan beklediği istendik davranışlar **okul öğrenmeleri** sonucunda gerçekleşmektedir. Okuldaki eğitimin amacı, sık sık öğrencilere okul yönetimi ve öğretmenler tarafından vurgulanır. Bilgi alanı ve yeni becerileri öğrenme, araştırarak öğrenmeye yönelik olumlu tutumlar vb...çocuğun okulun genel ve özel hedeflerine ulaşmasında önemli olmaktadır.

Çocuğun duyuşsal alanı sevgi, nefret, ilgi, tutum ve güdülenmişlik gibi... duygusal yönlerin ve öğrenmelerin baskın olduğu bir alandır. Bu alanda tutumlar, bireyi belli insanlar, nesnelere ve durumlar karşısında belli davranışlar göstermeye iten öğrenilmiş eğilimler olmaktadır.³ Bu nedenle okul çocuğunun duyuşsal özellikleri belli bir öğrenme sürecine hazır bulunuşluk düzeyleri ile ilişkili olmaktadır. Öğrenme sürecinin gerçekleşmesinde, çocuğun göstereceği çabanın kaynağını oluşturduğu sanılan ilgileri, tutumları ve böyle bir süreçte başarılı olacaklarına inanma ve güvenme, çocuğun bir sonraki gelişim ve öğrenme aşamasında etkili olmaktadır. Hebb'e göre duyguların gelişimi, çocuktaki nörolojik olgunlaşma ile öğrenmenin bir ürünü olmaktadır. Çocuğun duygusal problemlere gelişimsel açıdan yaklaşırken, sahip olduğu yapıları duygusal tepkilerin oluşumundan etkilenmektedir.⁴

Bloom'a göre öğrencilerin duyuşsal özellikleri ; *okulla ilgili, *belli bir dersle ilgili, * akademik benlik tasarımı ile ilgili olmak üzere ayrı ayrı gruplandırılmıştır. Bu özellikler ; *öğrencilerin genel olarak okula yönelik tutumlarının oluşmasında okula karşı ilgisi ve okula gitme isteği olarak **okulla ilgili**, * Okulda aldıkları derslerin bazılarında karşı farklı duygular geliştirmeleri olarak **dersle ilgili**,* Bir işte başarılı olacağına inanma ve güvenme derecesi gibi öğrencinin akademik yönünün baskın olması **akademik benlik tasarımı ile ilgili**, duyuşsal özellikler olarak tanımlanabilir. Bu tür özellikler, öğrencilerin okul yaşantıları sonucunda hangi derste ne derece başarılı olacaklarına dair bir fikir oluştururlar.⁵ Öğrencilerin duyuşsal özellikleri okul yaşantılarının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır . Okul öncesi eğitim ve ilköğretimin ilk yıllarında belirgin olmayan bu özellikler ilköğretimin II. Basamağında gittikçe belirginleşmeye başlar. Bu tür okul ortamlarında öğrencilere kazandırılmaya çalışılan birçok konu (Yaşanılan ülkenin milli değerlerini paylaşma, okula, öğretmenlere ve derslere yönelik olumlu tutum geliştirme gibi.) söz konusu olabilmektedir.

² Aydın,Orhan. Davranış Bilimlerine Giriş. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını, No:566, 1998.

³ Demirel, Özcan ve Ün, Kamile. Eğitim Terimleri. Ankara: Şafak Matbaası,1987.

⁴ Aydın, Betül. Çocuk Ergen Psikolojisi. İstanbul, Marmara Üniversitesi Vakıf Yayınları, No: 1, 1997. S- 363.

⁵ Erden, Münire ve Akman, Yasemin. Eğitim Psikolojisi, Ankara: Arkadaş Yayınevi,1995, s-188.

İlköğretim Dönemindeki Çocukların Yeni Davranışlar Kazanmalarında Tutumların Öğrenilmesi ve Öğretmenin Rolü

Kagan ve Langa (1978) göre duyuş, duygu durumlarının normalden farklı olmasıdır. Çoğu zaman duygularımız normal niteliktedir. Bu durumda ne hissettiğimizi fark edemeyiz. Bazen de organizmamızda değişiklik olur bu da bize duygu durumumuzun değiştiğini gösterir. Duygular bilinçli hale geldiğinde biz bu durumu kızgınlık, korku, hoşlanma, üzülmeye, nefret vb... duyuşsal terimlerle yorumlarız.⁶ Aslında tutumlar bireylerin kazanılmış kişilik özelliklerinin bir parçası olmaktadır; ve diğer kazanılmış kişilik özellikleri gibi klasik veya edimsel koşullanma yoluyla veya modellerin gözlenmesi ve taklit yoluyla öğrenilmektedir.⁷ Öğretmen bu tür öğrenmeleri okul çocuğuna kazandırabilmede önemli bir role sahiptir. Çünkü bu tür özellikler, öğrenme ürünü olarak belirginleşmektedir. Tutumlar kendiliğinden de oluşabilmektedir. Öğretmenin kişiliği, alan bilgisi ve mesleki deneyimi, öğrenciye duyuşsal özelliklerin kazandırılmasında ve öğrenme ortamlarının düzenlenmesinde seçici olmasını sağlar. Okul çocuğunun olumlu tutumlar kazanmasında, başarı kimliğini geliştirmesinde, değişimin odağındaki kişinin kendisi olduğunu hissetmesinde, sorumluluk ve paylaşılmış sorumluluk duygularının okul ve sınıf ortamında yaşanmasında öğretmen davranışları önemli ölçüde etkili olmaktadır.⁸

Burada duyuşsal özelliklerin okul çocuğuna öğretilebileceğini ama oldukça zor bir iş olduğunu söyleyebiliriz. **Duygular bilgi gibi öğretilmez**, öğrenci ders çalışır gibi öğrenemez. Öğretmenin öğrenme sürecinin hızlandırılmasında öğrencinin duyuşsal durumunu anlaması gereklidir.⁹ Diğer bir ifadeyle okul çocuklarının okul öğrenmeleri karşısında gösterdiği duyuşsal özelliklerle ilgili davranışları birbirinden şiddet yönünden farklılık gösterir. Bu özelliklerin çocuğa öğretilmesini sağlayacak durumları oluşturmak, kazandırmak ve ölçmek oldukça zordur.¹⁰ Fakat etkili öğretim sınıfın normlarına uygun olmayan davranışların oluşumunu engeller.¹¹ Kendini gelişime ve değişime açık tutan öğretmenler okulun rehberlik servisinden yararlanarak öğrenmeyi öğretmede ileri adım atabilirler. **Öğretmen çevre ayarlayıcı** bir rol üstlenebilir. Çünkü duyuşsal öğrenmelerde öğretmen yeri geldiğinde psikolojik danışman rolünü üstlenebilir. Bu aşamada öğretmenin görevi ilköğretim çocuğuna;

⁶ İbid, s-227.

⁷ Aydın, Orhan." Tutumlar ve Ön Yargı", Psikolojiye Giriş (Clifford T. Morgan), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayını,1991.s-363.

⁸ Özbay, Yaşar. Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi : Araştırma-Teori-Uygulama. Trabzon: Özrekor basımevi, 1999. s-188-189.

⁹ Gülek, Cengiz. "Okullarda Akademik Başarıyı Artırma: Bir Sistem Yaklaşımı", 1. Eğitim Bilimleri Kongresi.Adana: Çukurova Üniv. Eğt. Fak. Yayını,1994. s-43.

¹⁰ Senemoğlu.Nuray. Gelişim Öğrenme ve Öğretim, Ankara: Spot Matbaacılık, 1997. s-408.

¹¹ Özyürek. Mehmet.Sınıfta Davranış Değiştirme, Ankara: Karatepe yayını, Ant Matbaacılık, 1998, s-96.

- * Hoş öğretme- öğrenme yaşantıları hazırlayarak,
- * Başarılarını artırmalarını sağlamalarına fırsatlar vererek,
- * Olumlu davranışlarını destekleyerek,
- * Öğrenme yaşantılarının kazandırılmasında ceza yerine ödüle yer vererek,

önceden belirlediği istendik davranışların yerleşmesi ve okul çocuğunun kendini gerçekleştirmesini, sağlamak olmalıdır.

Okul öğrencilerinin zamanlarının çoğunu okul ile ilgili etkinliklerde geçirdiği bilinmektedir. Bu süreç öğretim programlarında yer alan farklı ders ve ders dışı etkinliklerde yoğun bir çalışma ile işlenmektedir. Öğrenci bu süreci iki farklı öğretim programı ile etkinlik içerisine girerek istendik davranışları kazanmaktadır. Bu davranışlar bilgilerin kazandırıldığı formal ders programları ve formal olmayan okul içerisinde etkili olan diğer etkinlik programlarıdır (öğrenci-öğretmen, öğrenci- öğrenci, öğrenci - öğretmen ve diğer personel). Burada görünen ve görünmeyen öğretim programlarının okul ortamında, öğrenci tutumlarının öğrenilmesine temel oluşturduğunu söyleyebiliriz. Ders programlarıyla öğrenciye bilgi yükleme söz konusu olmaktadır. Örneğin, okuma-yazma, matematik , fen ve sosyal bilimler programlarında olduğu gibi....

Bu tür öğretim programı ile öğrencilerde çeşitli yeterlikler, ilgi ve tutumlar, meslek seçimi kazandırılabilir. Programın uygulanabilirlik düzeyi, öğrencilerde oluşturulmak istenen olumlu tutumların yerleşmesine yardımcı olur. Görünmeyen öğretim programı olarak kendini gösteren programda ise her okul çocuğunun, bireysel farklılığı dikkate alınarak değerlendirilir. Birey olarak okuldaki her öğrenci etkileşim içerisindeki diğer bireylere karşı geliştirdiği tutumlarla kendisini tanıyabilme imkanına sahip olur. Böylece öğrencilerde oluşan tutumlar yavaş yavaş gerçekleşir ve öğrenci tarafından unutulması daha güç olur. Meydana gelen istenmeyen olumsuz duyuşsal ürünlerin ise okul ortamlarındaki olumsuz öğrenme koşulları sonucunda olduğunu söyleyebiliriz.¹²

Okul çocuğunda meydana gelen bu olumsuz tutumların belirginleşmesinde, öğrencinin etkileşim içerisinde olduğu öğretmen, çocuğun arkadaşları ve anne-baba farkına varmayabilirler. Bu da öğrencinin istenmeyen yaşantıları yaşamasına yol açabilir. Böylece okul çocuğu öğretmenden, dersten, arkadaşlarından ve okuldan uzaklaşabilir. Çünkü öğrenci okul ortamında duyuşsal özelliklerini, öğretim programında yer alan derslerden, okuldan ve akademik öz kavramından etkilenerek öğrenip geliştirir. Duyuşsal özelliklerin büyük bir kısmının okul ortamı içerisinde geliştiğini ve sonraki okul

¹² Özçelik, D. Ali. İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme, Ankara: Milli Eğitim Yayını, 1979. S-138-139.

İlköğretim Dönemindeki Çocukların Yeni Davranışlar Kazanmalarında Tutumların
Öğrenilmesi ve Öğretmenin Rolü

yıllarına temel oluşturduğunu unutmamak gerekir. Okulda öğrenilen tutumlar çocuğun gelecek yaşamını tasarımamasına, kendi sorunlarıyla başa çıkmasına, ileri öğrenmelerini destekleyici yeni stratejiler geliştirmesine ve içinde yaşadığı topluma uyum sağlamasında önemli olacaktır. Bu nedenle çocuğun her gelişim aşamasında okulun ve ailenin, ilköğretim çocuğunda olumlu tutumların gelişmesini sağlayacak önlemler almaları ve model oluşturmaları gerekmektedir

KAYNAKLAR

- AYDIN, Betül. Çocuk ve Ergen Psikolojisi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakıf Yayınları, No: 1, 1997, S-83.
- AYDIN, Orhan. Davranış Bilimleri, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını,1998.
- AYDIN, Orhan. Tutumlar ve Ön yargı”, Psikolojiye Giriş (Clifford T. Morgan). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayını, Yayın No: 1, Baskı-9,1991, s- 363.
- BLOOM, Benjamin.İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme.(Çev: Durmuş Ali Özçelik), Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.1979.s:138-139.
- DEMİREL, Özcan ve Ün , Kamile. Eğitim Terimleri. Ankara: Şafak Matbaası, Nisan, 1987, s:50-173
- ERDEN , Münire ve Akman Yasemin. Eğitim Psikolojisi. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2. Baskı, 1995, s:188-227.
- GAGNE, M. Robert ve Briggs J. Leslie. Principles of Instructional Design, America: Printed in the United States, 1974.
- GÜLEK, Cengiz.“Okullarda Akademik Başarıyı Artırma Bir Sistem Yaklaşımı”,1. Eğitim Bilimleri Kongresi, Adana: Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, cilt-1, 1994.s-43.
- SENEMOĞLU, Nuray. Gelişim, Öğrenme ve Öğretim. (Kuramdan Uygulamaya) , Ankara: Spot matbaacılık.1997, s-408.
- ÖZBAY, Yaşar. Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi: Araştırma-Teori-Uygulama, Trabzon, Öz-rekor basımevi,1999, s-188-189.
- ÖZYÜREK, Mehmet. Sınıfta Davranış Değiştirme. Ankara: Karatepe Yayınları, Ant matbaası, 1998. .s-96.